

Волошенко І.О.*

НЕВРЕГУЛЬОВАНІСТЬ КОРДОНІВ МІЖ КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ

Розпад СРСР поставив на порядок денний і територіальне питання, яке для новостворених держав носить важливий і принциповий характер.

Тема неврегульованості державних кордонів для держав центрально-азійського регіону має непересічну актуальність, оскільки впливає на безпеку як окремих держав, так і регіону в цілому.

Проблема прикордонної безпеки, незважаючи на неоднозначність оцінки її місця і ролі як самостійного елементу національної безпеки, в сучасних умовах набула особливої важливості, оскільки є пріоритетним напрямом діяльності будь-якої держави.

Це пов'язане з цілою низкою факторів, основними з яких є: зміна природи загроз прикордонній безпеці; збільшення прозорості державних кордонів створює комфортні умови для розповсюдження транскордонної злочинності, контрабанди наркотиків, зброї, нелегальної міграції; послаблення прикордонної безпеки одного учасника транскордонної взаємодії може призвести до послаблення безпеки сусідніх держав, регіону в цілому.

Для держав Центральної Азії характерними є деякі особливості, які прямо впливають на територіальне розмежування. Головними з них є поліетнічність, поліконфесіональність і мультикультуризм, які значно утруднюють процес делімітації і демаркації кордонів.

Кордони між пострадянськими державами Центральної Азії носять часто умовний характер, а їх неврегульованість, підсилена національно-етнічним, культурно-історичним, або іншим факторам здатна стати джерелом як міждержавних, так і регіональних конфліктів.

Крім цього неврегульованість кордонів посилює і інші проблеми безпеки держав регіону: розподілу водних ресурсів, наркотрафіку, нелегальної міграції, тероризму тощо.

Нові незалежні держави Центральної Азії – Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Киргизія, Таджикистан в сучасних межах були створені радянською владою ще в 20-30 рр. ХХ ст. Кордонами слугували, в основному, природно-ландшафтні бар'єри – річки, гірські хребти, пустельні райони. В степових районах кордонів взагалі не існувало, так як місцеве населення кочувало.

З розпадом СРСР позитивним чинником, який сприяв вирішенню територіальних питань, стала згода владних еліт країн регіону в 1991 році визнати державними старі адміністративні кордони СРСР між республіками, що дозволило уникнути багатьох міждержавних конфліктів.

Основними факторами, які впливають на територіальний розподіл, є: неспівпадіння етнічних і державних кордонів; наявний дефіцит придатних для проживання і орних земель, а також - особливо в умовах засушливого клімату – дефіцит водних ресурсів; наявність анклавів – «островів» територій однієї держави, оточеної з усіх боків територією

* аспірантка кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Дорошко М.С.

іншої; спільний кордон 3 держав у «пороховій бочці» Центральної Азії – Ферганській долині, де не вирішена велика кількість соціально-економічних проблем, високий рівень ісламізації і радикалізації населення.

Фактично процес облаштування державних кордонів у пострадянських державах ЦА розпочався лише в кінці 90-х рр., хоча національні прикордонні служби були створені у 1993-1994 роках.

В першу чергу делімітації і демаркації підлягав зовнішній кордон регіону. Лише на початку 2000-х років розпочалися активні переговори по врегулюванню територіального питання між самим державами регіону.

В процесі визначення державних кордонів найкраща ситуація склалась у Казахстані і Туркменістані. Територіальні суперечки між іншими державами регіону значно серйозніші і болючіші.

Щодо територіального розмежування з Китаєм, то з 1992 року Казахстан, Киргизія і Таджикистан вели переговори з Пекіном як незалежні держави, в результаті яких між ними було підписано договори про делімітацію кордонів.

Не зазнали великих труднощів і переговори щодо лінії кордону Туркменістану з Іраном. Однак кордон з Афганістаном для Туркменістану, Узбекистану і Таджикистану, зважаючи на складність рельєфу, є дуже складним для контролю.

Для Казахстану важливості набуло також врегулювання кордону з Російською Федерацією, оскільки їх сухопутний кордон становить 7 591 км. Переговори по делімітації казахсько-російського кордону продовжувались з вересня 1999 і завершені були у 2009 році встановленням прикордонних знаків.

Щодо казахсько-узбецького кордону, то делімітація його проходила у 2 етапи. На першому було розділено близько 96% кордону, 4% невирішених ділянок були врегульовані Договором «Про окремі ділянки казахсько-узбецького кордону».

В конструктивній і діловій обстановці пройшли переговори Казахстану з Киргизією і Туркменістаном, які завершилися 2001 року.

Однак успішні переговори щодо територій не були притаманні всім країнам регіону. І до сьогодні територіальні суперечки між Узбекистаном і Киргизією, Узбекистаном і Таджикистаном, Киргизією і Таджикистаном відрізняються особливою конфліктністю.

Лише через події 1999-2000 років, коли у Ферганську долину увірвались бойовики Ісламського руху Узбекистану, назріло питання термінового вирішення територіального питання між державами.

На сьогодні між Киргизією і Узбекистаном залишаються невирішеними близько 58 спірних районів, по більшості з яких не досягнуто жодного рішення.

Важливою перепоною для врегулювання прикордонних питань є наявність анклавів як в одній, так і в іншій державах. Анклави є могутнім інструментом тиску на сусіда, особливо з боку Узбекистану. Загострення відносин між киргизами і узбеками в Ошській і Джалал-Абадській областях Киргизстану у 2000 роках, конфлікт 2010 року дають ясно зрозуміти, що в регіоні можливі конфлікти, а не вирішення територіального питання їм сприяє.

Найбільш складні відносини склалися на сьогодні між Узбекистаном і Таджикистаном, де територіальне питання тісно пов'язане з міжетнічними суперечками, що мають давню історію. Ситуація ускладнюється наявністю величезних діаспор.

До того ж не вирішене питання водорозподілу, неприязнь між керівниками двох держав не сприяють вирішенню територіальних суперечок.

Подібна ситуація склалась і між Киргизстаном і Таджикистаном, між якими налічується близько 70 спірних районів. Процес делімітації кордонів між країнами знаходиться на ранніх стадіях розвитку.

Як і в таджицько-узбецьких відносинах, між Киргизією і Таджикистаном протиріччя посилюються за рахунок етнічних меншин, наявності анклавів і надзвичайно складною соціально-економічною ситуацією, перенаселеністю тощо.

Історія створення національних радянських республік в Центральній Азії у 20-30 рр. XX ст. залишила їм низку проблем, включаючи і проблему міждержавних кордонів. Республікам вдалось, хоча і частково, вирішити проблему делімітації кордонів. Особливих успіхів тут досягли Казахстан і Туркменістан. Слід зазначити, що й інші держави регіону – Узбекистан, Киргизія, Таджикистан - повинні закінчити цей процес, оскільки поєднання територіальної проблеми з соціально-економічними, етнічними факторами здатне спровокувати складні міждержавні конфлікти, вирішити які буде значно складніше